

**БРОНИСЛАВ КАСПАР МАЛИНОВСКИ – МИТЪТ ЗА ВЕЧНОТО
ЗАВРЪЩАНЕ НА АНТРОПОЛОЗИТЕ ИЛИ ДРУГИЯТ СРЕД ДРУГИТЕ**
BRONISLAW MALINOWSKI – THE ANTHROPOLOGIST’ MYTH OF ETERNAL
RETURN OR THE OTHER AMONG OTHERS

Илия Недин

Abstract:

What have postmodern anthropologists discovered in Malinowski? Why Malinowski continues to be interesting to anthropologists today? What is the reason for this unfading curiosity concerning his personality and his anthropological scientific heritage? It seems that this incessant interest had established him as a professional "myth of the eternal return" for anthropologists. The article tries to give an answer to these questions and to make Malinowski's personality and his scientific works better known to Bulgarian readers. What Malinowski has left us in his empirical search for universal traits of human nature has been the repudiation of unverified assumptions and generalizations, and the making of the different and distant Others exotic.

Key words: Bronislaw Malinowski, social anthropology.

„Ти си станал много съществена фигура в антропологията, Броньо. Твоите книги се четат задълбочено, даже твоя дневник, без съмнение и с твоите съпружески писма ще бъде същото. Всъщност, ти си станал икона на революцията в методологията на теренната работа, което се смята за начало на емпирицизма на малките общности в британската социална антропология на XX век и отделянето на модерното антропологично начинание от неговите предмодерни форми“ (Rapport 1996: 3). Това признание на Рапърт за значимостта на Бронислав Малиновски за развитието на антропологията сумира една споделена оценка за мястото му в историята на антропологията, изразена в многобройните публикации, посветени на неговите трудове. Но в своя игрови епистоларен текст, публикуван по повод издаването на писмата на Малиновски и на съпругата му Елзи Мейсън в два тома от най-малката им дъщеря Хелена „*The Story of a Marriage*“ през 1995, Рапърт отбелязва и една немаловажна подробност: „... сега дори е очертана генеалогия между теб и постмодернизма“ (Rapport 1996: 3).

Какво откриват постмодерните антрополози у Малиновски? Защо интересът им е насочен към него, а не към другия основател на модерната британска антропология – Радклиф-Браун? Защо, колкото и критикуван за научната му теория за културата, Малиновски продължава да бъде интересен за антрополозите и днес? Коя е причината за това вечно любопитство към личността му и към антропологичното му научно наследство?

В историографиите, посветени на британската социална антропология, като че ли съществува една тенденция, тръгваща най-вероятно от Еванс-Притчард и станала почти клише, Малиновски да бъде представян като по-слаб теоретик в сравнение с Радклиф-Браун (срв. например у Evans-Pritchard 1951: 54; Layton 2007: 33). Най-често двамата по правило биват поставяни един до друг и в сравнителен план. Съвременници, основатели на функционализма в британската социална антропология, критици на еволюционизма и на дифузионизма в антропологията, двамата влизат и в най-голяма конкуренция помежду си, за да се окажат в състояние на два враждуващи лагера. Привидно противоречив, но не и едностранчив в оценките си за двамата е Адам Купър: „Почти няма съмнение, че той

(Радклиф-Браун) оставя по-продуктивна за анализ рамка, отколкото Малиновски... Днес приносът на Малиновски е този, който, както изглежда, е останал“ (Kuper 1996: 65). В своята „История на антропологията“ Ериксен и Нилсън пишат за Малиновски: „За няколко десетилетия след смъртта му неговата звезда продължи да залязва до настъпилото през седемдесетте години обезверяване в “Grand Theory”, което води до неговата реабилитация сред антропологичните общности от двете страни на Атлантика – за сметка на неговия колега и съперник Радклиф-Браун“ (Eriksen&Nielsen 2001: 43). Друг автор, Алан Бернард в своята „История и теория в антропологията“ прави по-категоричен извод: „Едва ли някой в съвременната социална антропология настоява да бъде последовател на Радклиф-Браун“ (Barnard 2000: 73). Една по-примирена оценка изразява Антъни Гидънс за двамата – става дума за теории, които по-скоро взаимно се допълват, отколкото да бъдат противопоставяни (по Eriksen&Nielsen 2001: 43).

Неспираният интерес към личността и към научното наследство на Бронислав Малиновски, изразен в многобройно количество публикации, продължаващи и днес, като че ли по-скоро го утвърждава като един професионален „мит за вечното завръщане“. И това въздействие изглежда е доловено в най-голяма степен от Майкъл Йънг (Young 2004: 23-25) и от Адам Купър, който вижда в биографията му архетипни черти, характерни за „класическата легенда“, разказваща за живота на един „пророк“: неуспешен старт, боледуване, конверсия, мигриране, изолация и пребиваване в пустинята, завръщане с послание, последователи, които разпространяват учението на пророка (Kuper 1996: 9-10). Тези игрови асоциации могат да продължат и по посока на героя от вълшебната приказка или на биографията на фолклорния тип епичен герой: той е единствено дете, в раждането му няма нищо чудесно, но все пак има нещо необичайно в произхода му – родителите му са в една късна възраст, когато е роден нашият герой: баща му е на четиридесет и четири години, а майка му - на тридесет и пет; баща му умира рано, когато Бронислав е на четиринадесет и овдовялата му майка посвещава всичките си грижи за възпитанието и образованието на единствения си син; героят тръгва на път; прекарва дълго време в изолация и надалече, където е подложен на изпитания; следва брак и завръщане с ново учение; създаване на кръг от ученици, „епични битки“ за разпространяване и налагане на новото учение и увенчаване с ореола на славата. „Необичайният“ му произход се подхранва от някои биографични факти, освен от знатния му произход из средите на полската аристокрация, шляхтата. Неговият дядо по майчина линия, след смъртта на първата си съпруга, сключил брак с племенницата си, дъщеря на брат му (Young 2004: 23-25). От този брак се родила майката на Малиновски, Жозефа. С други думи, ако използваме езика на дескриптивните термини за родство, бабата на Бронислав Малиновски по майчина линия му се пада и леля, защото е майка на майката на Малиновски и нейна първа братовчедка, защото братът на бащата на майката на Малиновски се пада неин чичо, а братята на майка му – Бронислав, Владислав и Казимир, са му вуйчовци и негови втори братовчеди. Така, както отбелязва Майкъл Йънг, детето израства в подчертано матрифокална среда, която, ако отново си позволим играта на асоциации, в чисто структурен план не е по-различна от тази, в която отглеждат децата си любимите му островитяни – матрилинейните тробрианци. Доколко това има отношение към великолепните му детайлни анализи за брака, семейството и родството на тробрианците, не е толкова съществен въпрос – но само на пръв поглед.

Бронислав Каспар Малиновски е роден в Краков на 7 април 1884 г., умира на 16 май 1942 г. в Ню Хейвън, САЩ на петдесет и осем годишна възраст (тук също има любопитна

биографична подробност – умира на същата възраст, на която е починал и баща му, причината и при двамата е една и съща – масивен инфаркт) (Young 2004: 22). Завършва математика, физика и философия в Ягелонския университет в родния му град. На двадесет и шест годишна възраст заминава за Лондон, където завършва и защитава докторска степен по социология в Лондонското училище за икономика към Лондонския университет. Годината на неговото заминаване, 1910 ще се окаже съдбоносна не само за живота на младия поляк, но и за британската антропология. Избухването на Първата световна война го заварва в Австралия и като поданик на Австро-Унгарската империя, той се оказва враг на Британската империя. Със съдействието на видни антрополози и най-вече на Хадън и Селижман, официалните власти в Австралия му разрешават да провежда теренните си изследвания с условието да не напуска района до края на войната или да се завърне в родината си. В продължение на две години от четиригодишния си престой Малиновски изучава живота на местното население на островите Тробрианд, като се заселва в селище в областта Киригина на най-големия остров Бойова. През 1918 година сключва брак с Елзи Мейсън и двамата се установяват в Тенерифе на Канарските острови, където Малиновски пише „*Аргонавтите на Западния Пасифик*“. В продължение на близо две десетилетия Малиновски чете лекции по антропология в Лондонското училище за икономика. Тук заема поста доцент, а по-късно и професор по социална антропология, докато неговият приятел и покровител – Селижман е професор по етнология. Очевидно и тогава битките за по-точно название за знанието за човека, човешките групи и общности и за конюнктурните употреби в стил „антропология и/или етнология“ са били на дневен ред, както е и днес в средите на нашата научна действителност век по-късно. Последователно издава още няколко значими книги „*Престъпление и обичай в дивото общество*“ (Malinowski 1926), „*Секс и репресия в дивото общество*“ (Malinowski 1927), „*Сексуалния живот на диваците от Северозападна Меланезия*“ (Malinowski 1929), „*Кораловите градини и тяхната магия*“ (в два тома Malinowski 1935), „*Една научна теория за културата*“ (Malinowski 1944). През 1938 година заминава за САЩ, където му се разкрива процедура за редовен професор в университета в Йейл, но малко преди да заеме тази позиция, внезапно умира през 1942 година. След неговата смърт за повече от десетилетие Бронислав Малиновски е почти забравен, когато през 1957 г. излиза сборник с изследвания върху трудовете му по идея и съставителство на най-верния му ученик и наследник в Лондонското училище за икономика Реймънд Фърт. Сборникът „*Човек и култура*“ (1957) в известна степен поставя началото на реабилитацията на Малиновски. Дали е случайно, че сборникът излиза две години след смъртта на Радклиф-Браун, наложил в антропологичните среди почти абсолютната си власт в антропологията на Острова, е любопитен въпрос от гледна точка на генеалогичните наследства в британската антропология. Може да се каже, че интересът към Малиновски и към теоретичните му идеи продължава да нараства и в следващите години. През 1967 година втората му съпруга Валета Малиновска предава за публикуване дневника му, който той е водил по време на четиригодишните си теренни изследвания в района на днешна Папуа Нова Гвинея и на островите Тробрианд. Дневникът предизвиква малък скандал в антропологичните среди. Шокът идва най-вече от една фраза, написана по отношение на местните: „На моменти съм им бесен, особено когато след като им раздам порция тютюн, те моментално изчезват: Като цяло отношението ми към местните определено клони към: “Exterminate the brutes!” (Да се изстребят гадовете!) (Malinowski 1967: 69). Дразнещата фраза всъщност е цитат от „*Сърцето на мрака*“ на Джоузеф Конрад, известен английски писател от полски произход, към когото Малиновски е изпитвал респект и уважение, изразено в амбицията му да бъде един ден

„Конрад в антропологията.“ Фразата, шокирала антропологичните среди, е част от един абзац, в който Малиновски се оплаква от неуспешната си теренна работа и се отнася за времето на началния му период на провеждане на неговите теренни изследвания. Разбунените духове на антрополозите са в резултат на несъответствието между израстващия от антропологичните му текстове авторитет на космополитен хуманист и новатор, и проявеното в личния му дневник отвращение към тези, чиято култура наблюдава и описва. Дневникът разкрива и една личност, която често се оплаква от отпадналост, стомах, настинки, взема хинин или арсен, изпада в хипохондрични и депресивни състояния и отчаяние в дните на дългия му престой.

Автори като Реймънд Фърт, написал предговора към дневника, и Едмънд Лийч се опитват да защитят Малиновски, което отгук нататък ще насочи вниманието на антрополозите към по-задълбочено изучаване на личността на етнографа и на неговите състояния по време на продължително теренно изследване в условия на далечна и чужда културна среда, от една страна, и към дневника като своеобразен жанр. Необходимо е да се отбележи, че Малиновски не е имал никакво намерение да издава дневника си. Клифърд Гиърц изразява мнение, че *Дневникът* поставя не толкова морален, а по-скоро проблем от епистемологичен характер, защото измества фокуса на вниманието по посока на личността на етнографа. Безспорно, Малиновски се оказва много благоприятен обект за анализ в тази посока. Оценката на Клифърд Гиърц е породена от подобна нагласа: „Теоретичният апарат на Малиновски, някога величествена крепост, днес почти напълно лежи в руини, но той си остава етнограф на етнографите“ (Geertz 1988: 4). В случая е необходимо и напомнянето, че Гиърц употребява термина „антропология“ като еквивалент на „етнография“ или „трудовете, базирани на етнография“ (Geertz 1988: v). Точно от позициите на постмодерното разбиране за антропологичното писане като близко до литературното, твърде различно впрочем от литературоведския подход към фолклора в редица европейски традиции, Гиърц посочва няколко антрополози, които притежават отличителен литературен стил на писане – Сапир, Бенедикт, Малиновски и Леви-Строс (Geertz 1988: 2).

Разбира се, не става дума за чиста художествена измислица, а за фикция, конструирана чрез етнографско писане, убеждаващо с факта, че авторът е „бил там“, че се е потопил в живота на тези, чиято култура описва. Всъщност, постмодерното разбиране за антропологичния текст се изразява в това, че независимо каква е теоретичната рамка, авторитетът се носи от умението на автора да убеди читателя, че е аз-свидетел на другия начин на живот. Но, Гиърц отива и по-далеч в анализа си: изправен пред дилемата на писането как да обхване и да подреди в текст това, което е наблюдавал на терена, антропологът прави всъщност „участващо описание“, а методът, формулиран от Малиновски, „участващо наблюдение“ се оказва по-скоро желание, а не метод (Geertz 1988: 83). Казано иначе, самият *Дневник* на Малиновски дава основание да се подложи на съмнение възможността на етнографа да се потопи изцяло в културната среда, която наблюдава и описва.

Анализът на Джеймс Клифърд, според когото по време на престоя си на островите Малиновски е поддържал вътрешната си хармония чрез писане, задълбочава в същата посока интереса към въпроса за етнографското писане, за личността на антрополога по време на терен, за неговите лични емоционални състояния, кризи на идентичността, рефлексии и саморефлексии, породени от пребиваването в чужда среда. От тази гледна точка „*Аргонавтите на Западния Пасифик*“ (Malinowski 1922) и „*Дневник в точния смисъл на думата*“ (Malinowski 1967) трябва да бъдат четени като единен разширен текст, посочва

Клифърд. Двата текста не изчерпват теренния опит на Малиновски, те са специфични експерименти с писането (Clifford 1988: 97). Аз бих отишъл и по-далеч: всички монографии на Малиновски, *Дневникът* и кореспонденцията му със съпругата му Елзи трябва да бъдат четени като единен текст, те са „митичният текст“ Малиновски - митичният герой не е непременно идеален герой: той може да е гневен, може да изпада и в емоционални състояния, може да е себичен, може да е меланхоличен и депресивен, ироничен до сарказъм, но той е герой, защото е авторитет в стремежа в текстовете си да представи обективна етнографска реалност! И жив човек. Той самият е Другият сред Другите, обекти на модерния западен антропологичен проект, чиято местна житейска гледна точка той цели да улови, участвайки в живота им. А и самият Малиновски многократно се е опитвал да го каже: човекът не е същество само на рациото, той е жив организъм и като такъв има потребности. Биологизмът в теорията му за културата е силно критикуван, но за разлика от Радклиф-Браун той не приема органичната теория за обществата.

Може би най-точна оценка за значението на *Дневника* дава Фредерик Барт: „Всеки антрополог, който сериозно е опитвал интензивна теренна работа от такъв характер, трябва да е много добре запознат със затрудненията и настроенията, които текстът на Малиновски съобщава, и субективните нужди да ги екстернализира и да ги управлява. И наистина, вместо да омаловажи естеството и качеството на неговата теренна методология, аз мисля, че дневникът показва едновременно сериозността на целта, с каквато той я преследва, и личната цена, каквато такъв тип теренна работа струва“ (Barth 2005: 19-20).

През 1995 година най-малката дъщеря на Малиновски Хелена Уейн издава кореспонденцията между него и съпругата му Елзи Мейсън. За неспирация интерес към личността му говорят и заниманията на Майкъл Йънг, великолепен познавач и биограф на Малиновски. Той издава, наред с голям брой публикации, и две важни книги: „*Malinowski: "Odyssey of an Anthropologist 1884-1920"* (2004) и преди това „*Malinowski's Kirivina: Fieldwork Photography 1915-18*“ (1998).

В България Малиновски като че ли остава все още малко познат, въпреки че публикации върху неговото научно творчество не липсват (Кръстева-Благоева 2004: 50 – 59; Тодоров, О.). В превод на български е издаден само един негов труд едва през 2004 година, именно този, който представя научната му теория за културата, „*Научна теория за културата. Функционалната теория*“. И това далеч не е най-силната му книга. Критиките към научната му теория за културата никак не са малко. В своя „*Увод в етнологията*“ Тодор Ив. Живков пише следното: „Според мен функционализмът е повече определение на една личност, отколкото на една парадигма. Тази личност се казва Бронислав Малиновски“ (Живков 2000: 59) Най-вероятно това мнение се дължи на все още слабото познаване на Малиновски у нас, но и в известно отношение на авторова интуиция – големият британски антрополог и основател на модерната британска антропология все пак за известен период си остава някак Друг за британската антропология от нейния социологически период.

Малиновски обаче демонстрира по един безспорен за времето си новаторски изследователски маниер в редица други свои публикации. „*Аргонавтите на Западния Пасифик*“ (1922) е признат за класически труд и задължителен текст в подготовката на студентите от департаментите по антропология в западните университети. Книгата бива наричана метафорично „библия на антрополозите“. В следващите години ще се появят други негови заглавия, които ще затвърдят славата му на майстор на етнографския детайл и на аналитичната му дарба. Но още преди появата на „*Аргонавтите*“, името на Малиновски вече е познато сред британските антропологични кръгове. През 1913 г. се

появява „*Семейството при австралийските аборигени*“. Всъщност, това е неговият докторски труд. Писан само по писмени източници, трудът е забелязан от критиката и рецензия за него ще даде Радклиф-Браун в списание „*Man*“. Трудът обаче, който ще го заяви като бъдещ новатор в етнографското описание, е „*Балома: духовете на мъртвите в Тробрианските острови*“, писан през 1914-15 и публикуван в *Journal of Royal Anthropological Institute* през 1916 година. Монографията е посветена на религиозните вярвания на тробрианците за раждането и смъртта. *Балома* е названието на един вид духове, които имат съществена роля за зачеването при жената. За тробрианците половият акт не играе никаква роля за зачеването или доколкото е от значение, функцията му е да „отвори“ жената. Този вид духове обитават остров Тума, един от островите Тробрианд, където, според вярванията, се преселват душите на мъртвите. Инкарнацията е важен момент в религиозните представи на тробрианците. За да оформи и открие значимите концепти в тези вярвания, Малиновски привежда събран материал от различни информатори. Именно в този текст се откриват новите моменти в теренната му работа, които по-късно в „*Аргонавтите*“ ще бъдат систематизирани като основни критерии на метода „включено наблюдение“, методът, който ще стандартизира професията на антрополога и който ще съедини теоретика и етнографа събирач на емпиричен материал в една личност, разделени в дотогавашния развой на антропологията. Според Джон Бенет „*Балома*“ е първата истински модерна етнологка монография в смисъла на проявеното в нея методологическо самосъзнание (Bennet 1998: 173).

Пръстенът Кула е основна тема в „*Аргонавтите на Западния Пасифик*“ - обширно по обем издание от 518 страници, което включва 66 фотографии и схеми с подробни и даже прекалено подробни и детайлни етнографски описания, характерни за тогавашния маниер на писане, в които талантът на Малиновски се разкрива в пълен вид. Феноменът Кула е система за обмен, който има полурационален и полусоциологически по думите на Малиновски смисъл. Пръстенът Кула включва огромен брой островни племена и народи, някои отдалечени на големи разстояния, които търгуват помежду си и обменят стоки, предмети за бита, храни и др. В тази система на обмен обаче циркулират и два особени типа ценности – огърлици, които пътуват по посока на часовниковата стрелка, и гривни, които се движат в обратна посока, направени от специален вид червени и бели миди. Цикълът на движение на една такава ценност варира от 2 до 10 години. Според Малиновски за местното население тези два типа ценности са стойностни както за европейците различните ордени и бижута, които наследяват и носят кралските и знатните особи. Те не могат да бъдат собственост на един отделен човек завинаги. Отделният човек може да задържи за себе си такава ценност най-много до около две години, след това е длъжен да я предаде на партньора си от съседния остров по посоката, по която се движи съответната ценност. Притежаващият такава ценност се радва на особен престиж в очите на останалите от острова. Всяка от тези ценности има своя история, знае се кой я е придобивал и на кого я е предавал. В друг план тробрианските гривни и огърлици са символ на реални социални отношения, базирани на икономически връзки.

Кула-търговията се оказва важна търговска мрежа, на която се базира икономиката на примитивни общества като тробрианското в Меланезия. Нещо повече, то е институция, в която са заложили и други аспекти на културата на тробрианците като магията, ритуалите, технологичните знания, свързани с изработката на канута, уменията в мореплаването и съответната организация на участниците. Със своите детайлни етнографски описания Малиновски фактически разбива две доминиращи до този момент представи за „диваците“.

Феноменът Кула доказва, че примитивните общества далеч не са прости от гледна точка на тяхната социална организация, а се основават на сложна родствена система и поредица от правила, регулиращи отношенията и практиките. Второ, Малиновски разбива доминиращата представа за „примитивния“ човек като рационален индивидуалист (Eriksen&Nielson 2001: 178-179). Дори самото метафорично заглавие на книгата, асоцииращо с мита за Язон, съдържа една скрита авторова оценъчност с акцент върху навигационните умения на местните „примитивни“ общества. Пръстенът „кула“ поддържа една широка мрежа от социални отношения на партньорство и обмен, нещо повече – поддържа мира в целия регион, а двата типа циркулиращи ценности са само техният символичен израз и затова всеки индивид, който участва в тази мрежа на обмен и получи огърлица или гривна от своите партньори, се радва на социален престиж. Колкото повече притежатели е имала и колкото по-дълъг път е изминала една гривна или огърлица, толкова по-ценна е тя.

Може да кажем в друг план, че в тази антропологична библия са заложени зачатъците на такива съвременни антропологични дисциплини като икономическа антропология и визуална антропология. Изобилието от фотографии, географски карти, таблици, схеми, показващи трите типа кану, направени лично от Малиновски, допълват смислово и визуално текста на книгата.

Книгата е от изключително важно значение за развитие на антропологичното знание и с правилата на етнографския метод „включено наблюдение“, отразени в предговора. Целта на етнографа, който наблюдава, участва в различните всекидневни форми на живота, записва и провежда интервюта, е да улови гледната точка на местния човек, „неговата връзка с живота, за да разбере неговото виждане за неговия свят“ (Malinowski 1922: 25). Необходимо е да се отбележи също, че Малиновски провежда своите разговори и интервюта с местните на техния език, без помощта на преводачи от колониалната администрация, каквато е била практиката до този момент. В друга своя книга, *„Кораловите градини и тяхната магия“* (1935) той обръща внимание на важността на местния език и като етнографски източник. И тук отново ще цитирам Фредерик Барт в оценката му за Малиновски: „Стилът на теренната работа изисква едновременно много таланти, които само няколко, ако изобщо някои други антрополози могат напълно да развият, и със сигурност нито един не може да го практикува с неговия апломб и успех: някои от нас са срамежливи; някои са по-умерени; някои са слаби и бавно изучаващи чужд език; и само много малко могат да се сравняват с неговата брилянтност, гъвкавост и интуитивно прозрение. Включеното наблюдение може единствено да означава участие по такива начини, на каквито е в състояние всеки отделен учен“ (Barth 2005: 20).

Предговорът към *„Аргонавтите“* е написан от Джеймс Фрейзър, който не пести суперлативи по адрес на автора, въпреки че тази книга ще постави началото на отрицание на господстващата школа на еволюционистите, на която самият той е представител. Името на голямата фигура на британската антропология фактически дава път на труда на все още недостатъчно утвърдения в научните среди поляк, след като пет издателства са отказвали публикуването му.

След *„Аргонавтите“* Малиновски публикува още две книги, посветени на живота и културата на тробриандците: *„Сексуалния живот на диваците от Северозападна Меланезия“* (1929) и *„Кораловите градини и тяхната магия“* (1935). Изложението в първата следва основните фази от жизнения цикъл на тробриандците: раждане, детство, пубертет, брак, семейство, смърт. Фазите в годишния трудов цикъл на тробриандците са рамката на

изложението във втората книга. Въпреки че сравнителният метод, издигнат почти като догма в антропологията, не е основна цел в тези трудове на Малиновски, сравнения от общ характер, свързани с изясняване на общата човешка природа, не липсват в текстовете му, дори напротив – късните му занимания с проблемите на културната промяна се основават на сравнителния метод в съгласие с разбирането му за антропологията като сравнително знание за културите (Malinowski 1962: 114). Обилният и подробен етнографски материал му позволява да създаде актуална за времето теория на родството и да затвърди идеята, която наследява от неговия учител Уестермарк, за универсалния характер на моногамното семейство, идея, която за първи път Малиновски обосновава в „*Семейството при австралийските аборигени*“ и която ще развие в трудове като „*Сексуалния живот на диваците*“ и „*Секс и репресия в дивото общество*“ (1927).

Втората книга е една аргументирана критика на модерната по онова време теория за психоанализата и по-конкретно на Фройдовата идея за универсалния характер на Едиповия комплекс, изведена на базата на наблюдения върху европейското патриархално семейство от модерния период. Тъкмо при тробриандците, които са матрилинейни, Едиповият комплекс не се открива. Авторитетът там се носи от брата на сестрата спрямо нейните деца, а не от бащата. В митологията на тробриандците и в техните представи за зачеването биологическият баща не играе никаква роля, което в идеологическия план на културата осмисля неформалните приятелски отношения към сина му, доколкото в матрилинейния ред синът е наследник не на баща си, а на вуйчо си (брата на неговата майка). По мнения на специалистите, след тази мощна критика теорията на Фройд за психоанализата никога повече няма да може да възстанови предишния си статут на разпространение и доверие. (Stocking 1986)

Една от най-основните разлики в теоретичните идеи на Малиновски и Радклиф-Браун е в разбирането за предмета на антропологията. У Радклиф-Браун се забелязва един категоричен сепаратизъм в опитите му да дефинира точно предмета на социалната антропология и да я отграничи от етнологията. Верен последовател на Емил Дюркем, той придава на антропологията социологически уклон, дефинирайки я като сравнителна социология, която изучава примитивните общества с цел да бъдат изведени общите закони на развитие на обществата. За това и понятието „общество“ е базисно в неговата теория. Подобно разбиране за социалната антропология е ключово за по-нататъшното ѝ развитие през следващите десетилетия на Острова, приближавайки я до социологията. При Малиновски подобен опит не се забелязва. „Културата“ е основното понятие в неговите теоретични възгледи. Неговото разбиране за антропология е доста по-широко от това на Радклиф-Браун.

Малиновски, за разлика от Радклиф-Браун, е някак нехаен по отношение на употребата на етикета „социална антропология“. Макар и професор по социална антропология, той все пак говори повече за антропология. Настоява за предимствата на социологическия подход най-разпалено, когато полемизира с психоанализата в „*Sex and repression in savage society*“, но възгледите му за антропологията си остават дълбоко хуманистични в духа на европейската традиция. В едно свое писмо до съпругата си Елзи Мейсън възгледът му е ясно изразен: „Аз ще говоря, както винаги, за новата антропология и нейната връзка с науката и със стария хуманизъм“ (Wayene 1995: 2, 3, 1929). Антропологията според Малиновски е наука за човека и за това за Малиновски „действителната пресечна точка, която имат всички разклонения на антропологията, е научното изследване на културата“ (Малиновски 2004: 9). В крайна сметка целта на

антропологията Малиновски вижда в създаване на „теория за човешкото поведение с цел по-добро разбиране на човешката природа, общество и културата“ (Малиновски 2004: 8). За него културата, погледната от птичи полет, е „интегралното цяло, състоящо се от сечива и потребителски стоки, от устава, конституиращи разнообразните социални групирания, човешките идеи и занаяти, вярвания и обичаи“ (Малиновски 2004: 42). Той прави и второ по-конкретно дефиниране на културата от гледна точка на двата вида анализ, на които настоява – функционален и институционален: „културата е единно цяло, съставено от институции, които са отчасти автономни и отчасти координирани... Всяка култура дължи своята завършеност и самодостатъчност на факта, че задоволява целия кръг от основни, инструментални и интегрални потребности“ (Малиновски 2004: 46-47).

Подобно виждане за културата превръща категорията „институция“ единица на културния анализ. „Моето определение за състава на една институция е група, организирана въз основа на точно определение, принципи на властта, разделението на функциите и разпределението на правата и задълженията“ (Малиновски 2004: 59). Другият основен термин в теорията на Малиновски е „функция“. Безспорно е влиянието на Дюркем върху младия Малиновски, от когото той взема понятието за социална функция. Най-общо с „функция“ се обозначава „задоволяване на потребност“. Задоволяването на биологичните човешки потребности стои в основата на всяка култура, оттук необходимостта от функционален анализ на културата. Разбирането на Малиновски за културата като инструментален апарат за решаване на човешките потребности е в основата на неговия индивидуалистичен подход. Без да се стига до краен биологичен детерминизъм, биологичният фактор за Малиновски е важен за разбирането на културата. Простият факт, че човекът има тяло, предполага задоволяване на основни биологични потребности, които намират своя културен израз. Но освен биологични, има и производни потребности или вторични потребности, породени от самата култура. Малиновски схваща културата като процес и продукт и в плана на тези негови възгледи можем да формулираме разбирането му за човека като единство на дух и материя. Показателно е схващането му за човека като едно „много сложно създание, комбинация на разум и дух, на добро и зло, на земна похот и божествена любов, на деструктивни импулси и на желания да съгражда“ (Malinowski 1962:113). Този и подобни възгледи за човека илюстрират психологическия аспект на неговия функционализъм за разлика от структурния функционализъм на Радклиф-Браун, при когото човекът е сведен до статус и роля. Каквито и критики да се отправят към неговата функционална теория за културата, философската му задълбоченост не може да бъде отречена. Вероятно и това е имал предвид Реймънд Фърт, като пише, че „аналитичните приноси на Малиновски към антропологията са много по-силни в сравнение със систематичните му приноси“ (Firth 1957: 1).

Друг познавач на трудовете на Малиновски и също негов ученик, Едмънд Лийч, анализира емпирицизма на Малиновски и неговите корени, определя го като фанатичен, теоретичен емпирицист. Лийч изследва философските източници на „методологичния индивидуализъм“ и на „маниакалния емпирицизъм“ (Leach 1957: 121) на Малиновски, който е повлиян от една страна от Вилхелм Вунд – обективен емпирицист и създател на експерименталната психология, и от друга страна – от философската концепция за прагматизма на Уилям Джеймс. За Джеймс основната функция на мисълта е да задоволява определени интереси на организма. При Малиновски основната функция на човешкото поведение е да задоволи определени потребности на организма. Така Малиновски придава бихевиористичен смисъл на теорията за функционализма. Едмънд Лийч е критичен към

научната му теория за културата, но оценява високо теорията му за етнографското теренно изследване. Лийч пише: „Неговите описания са толкова живи, че ние имаме чувството, че познаваме тези хора (тробриандците) по-добре от всички други от целия антропологичен каталог“ (Leach 1957: 119). Според Лийч теорията на етнографското теренно изследване на Малиновски става основна в доктрината на британската социална антропология. Той описва Малиновски като изключително магнетичен и харизматичен преподавател, който е вярвал, че е създател на нова наука. Неговият функционализъм, пише Лийч, е по-скоро не толкова теория, а религиозно кредо. Не без чувство за ирония Лийч пише, че за студентите на Малиновски цялата социална антропология започва от Тробриандските острови през 1914 година (Leach 1957: 124). Друг познавач на възгледите на Малиновски, Джордж Стокинг, е склонен да търси източниците на неговия методологичен индивидуализъм във влиянието на позитивизма на Ернст Мах - виенски интелектуалец, физик, психолог и философ (Stocking 1986: 14 - 19).

От една страна, Малиновски възприема културата като единно цяло, в което различните институции функционират с цел постигане на равновесие, от друга страна, интересът му е насочен към отделния индивид и към поведението на отделните индивиди. Може би точно с последното Малиновски се доближава до съвременните тенденции в антропологията. Има идеи от неговата теория, атакувани в миналото, които днес са подложени на преоценка. Разбира се, не бива да се забравя конкретният контекст от развитието на антропологичните идеи, в който една или друга страна от теорията на Малиновски е била атакувана: петдесетте и шестдесетте години на XX век е времето, в което антропологията, в това число и британската социална антропология, е ориентирана по посока на структурализма. Предпочитанията и вкусовете са насочени към висока степен на формални анализи и научни абстракции, а Малиновски, както сочи Едмънд Лийч, е бил предубеден спрямо абстрактните теории (Leach 1957: 120). Неговият функционализъм е в много по-голяма степен културологичен, психологически и интердисциплинарно ориентиран в сравнение със структурния функционализъм на Радклиф-Браун, който е по-систематичен, научно абстрактен, социологически обременен и по-скоро дисциплинарно сепаративен.

В годините на Малиновски – двадесетте и тридесетте години на XX век – Лондонското училище за икономика става водещ център на новата антропология във Великобритания и влиза в категорична конкуренция с такива бастиони на антропологията, каквито са Оксфорд, Кеймбридж и Лондонския университетски колеж. В първите два продължава да владее духа на викторианския еволюционизъм, а в третия доминира британския дифузионизъм на Елиът Смит и Уилям Пери. Малиновски е силно полемичен и страстен критик и на двете направления, които представляват по думите му една „приказна антропология“ (Malinowski 1962: 115). Той силно е вярвал, че с функционалния подход поставя антропологията на истински научни основи и в това отношение не прави изключение от доминиращите за епохата му представи, че антропологията е наука, която трябва да бъде правена по подобие на естествените науки. Много важна роля за създаването и утвърждаването на новия водещ център играе прочутият семинар, който той създава. Този семинар подготвя следващата генерация антрополози от нов тип, за които оттук нататък антропологията става професия. Неговата преподавателска дарба е изтъквана многократно. И в това отношение би било уместно сравнението Франц Боас – Бронислав Малиновски: единият подготвя първата генерация професионални антрополози от модерния период в Америка, другият – в Британия.

Никъде в писмата си Бронислав Малиновски не си е позволил груби и отрицателни мнения за колегите си, включително и за тези, чиито възгледи критикува – нещо повече, с много от тях активно общува и дори е в приятелски отношения, каквито има например с Фрейзър. Това впечатление се допълва и от признанието му, показателно за неговия риторичен и полемичен характер: „Аз обичам старата антропология, но уви, трябва да бъда един от нейните разрушители” (Malinowski 1962: 115). Когато Зигмунд Фройд пристига в Лондон през 1938, Бронислав Малиновски е един от първите английски интелектуалци, който влиза във връзка с него и му предлага помощта си. Самият Фройд пише в отговора си на писмото на Малиновски, че е приятно изненадан да прочете, че Малиновски е привърженик на психоанализата, доколкото преди е бил в противоречие с нейните възгледи (Stocking 1986: 13).

Страстен, неспокоен, полемичен, благороден, отдаден на научните си занимания до екзалтация, Друг сред Другите – такава е фигурата на Малиновски, която израства от научните му трудове и от личните му архиви. Не само основател на модерната антропология, самият той е бил модерен за времето си човек – провокативен, различен, предизвикателен към чуждата му среда – това може би обяснява до голяма степен и теоретичните му възгледи. Мобилен и неспокоен, в късните му години интересът му ще се насочи към теорията на културната промяна в колониалните африкански общества и ще изследва процесите и резултатите от озападняването на условията на живота в тях - идеи и възгледи, които не са аисторични, за разлика от етнографските му трудове от меланезийския му период.

„Уникален и парадоксален феномен – фанатичен теоретичен емпирицист” - още една оценка на Едмънд Лийч за Малиновски (Leach 1957: 120). В този парадокс той вижда и неговия гений. А гениите надживяват времето си. Времената след Едмънд Лийч го доказват. Конкретното емпирично изследване на малки общности е антропологичен патент от Малиновски насам. Хуманистичната линия в антропологията се озъзнава като все по-голяма ценност на антропологичното начинание в трудни времена като днешните, каквито впрочем са били и времената на Малиновски. Да, културите не са самостоятелни хармонични единици, както е гледал на тях Малиновски. Но това, което ни е оставил Малиновски, е отказ от непроверени хипотези, генерализации и екзотизация на различни и далечни Други в неговото емпирично търсене на универсалните черти в човешката природа.

Литература:

Живков, Тодор Ив. 2000: Увод в етнологията. Пловдив: Пловдивско университетско издателство.

Кръстева-Благоева, Евгения 2004: Бронислав Малиновски – бащата на функционализма. В: Елчинова, М., Цв. Лазова (съст.) Значими имена в антропологията: Лекции по антропология. София: Нов български университет, с. 50 – 59.

Тодоров, Орлин (б. г.) Пътешествия до сърцето на мрака: антропология и далечност. http://www.nbu.bg/PUBLIC/IMAGES/File/antropologiq_03/56.pdf (12. 05. 2014)

Малиновски, Бронислав 2004: Научна теория за културата. Функционалната теория. София: Панорама плюс, Изток-Запад.

Barnard, Alan 2000: History and Theory in Anthropology. Cambridge: Cambridge University Press.

- Barth**, Frederik 2005: Britain and the Commonwealth: Frederik Barth, A. Gingrich, R. Parkin, S. Silverman: One Discipline, Four Ways: British, German, French, and American Anthropology: With a Foreword by Chris Hann. Chicago and London: University of Chicago Press, pp. 3 -57.
- Bennett**, John W. 1998: Classic Anthropology. New Brunswick and London: Transaction Publishers.
- Clifford**, James 1988: The Predicament of Culture: Twentieth-Century Ethnography, Literature, and Art. Cambridge, Massachusetts, and London: Harvard University Press.
- Eriksen**, Tomas H. and Fin S. **Nielsen** 2001: A History of Anthropology. London, Sterling, Virginia: Pluto Press.
- Evans-Pritchard**, E. E. 1951: Social Anthropology. London: Cohen & West LTD.
- Firth**, Raymond (ed.) 1957: Man and Culture. An Evaluation of the Work of Bronislaw Malinowski: London: Routledge and Kegan Paul.
- Geertz**, Clifford 2007 (1988 orig.): Works and Lives: The Anthropologist as Author. Polity Press.
- Kuper**, Adam 2006: Anthropology and anthropologists: The modern British school. London and New York: Routledge.
- Layton**, Robert 2007 (orig. 1997): An introduction to theory in anthropology. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leach**, Edmond 1957: The Epistemological Background to Malinowski's Empiricism. In: R. Firth (ed.) Man and Culture. An Evaluation of the Work of Bronislaw Malinowski: London: Routledge and Kegan Paul, pp. 119 – 138.
- Malinowski**, Bronislaw 1916: Baloma: The Spirits of the Dead in the Trobriand Islands. In: JRAI, 46. (Reprinted in Magic, Science and Religion, and Other Essays. Ed. R. Redfield. Boston: Beacon Press, 1948.)
- Malinowski**, Bronislaw 1922: Argonauts of the Western Pacific: An Account of Native Enterprise and Adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea. London: Routledge.
- Malinowski**, Bronislaw 1926: Crime and Custom in Savage Society. London: Routledge.
- Malinowski**, Bronislaw 2007 (1927 orig.): Sex and Repression in Savage Society. London and New York: Routledge.
- Malinowski**, Bronislaw 1929: The Sexual Life in North-Western Melanesia: An Ethnographic Account of Courtship, Marriage and Family Life Among the Natives of the Trobriand Islands, British New Guinea. London: Routledge.
- Malinowski**, Bronislaw 1935: Coral Gardens and their Magic: A Study of the Methods of Tilling the Soil and of Agricultural Rites in the Trobriand Islands. Vol. 1: The Description of Gardening. Vol. 2: The Language of Magic and Gardening. London: Allen & Unwin.
- Malinowski**, Bronislaw 1962: Sex, Culture and Myth. London: A Mayflower-Dell Paperback.
- Malinowski**, Bronislaw 1967: A Diary in the Strict Sense of the Term. New York: Harcourt, Brace, and World.
- Rapport**, Nigel 1996: "Dear Elsie"... "Dear Bronio". Reflections on the Malinowskis' Marital Correspondence". In: Anthropology Today, Vol. 12, No 1, pp. 2-6.
- Stocking**, George, W. 1986: Anthropology and the Science of the Irrational: *Malinowski's Encounter with Freudian Psychoanalysis*. In: Stocking, G. (ed.): History of Anthropology: Malinowski, Rivers, Benedict and Others: Essays on Culture and Personality. Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press, Vol. 4, pp. 13 – 49.
- Young**, Michael 2004: Malinowski: Odyssey of an Anthropologist 1884-1920. New Haven and London: Yale University Press.

Young, Michael 1998: Malinowski's Kirivina: Fieldwork Photography 1915-18. Chicago and London: University of Chicago Press.

Wayne, Helena 1995: The Story of a Marriage: The Letters of Bronislaw Malinowski and Elsie Masson. Vol. II 1920 – 35. London and New York: Routledge.

Доц. д-р Илия Недин

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Благоевград 2700

Ул. „Иван Михайлов“ 66

E-mail: i_nedin@hotmail.com